

Отже, на думку вчених, основним критерієм виділення словотвірної категорії є спільність СЗ, тоді як засоби його вираження не завжди беруть до уваги. Словотвірну категорію визначають не в одному, а в межах декількох СГ водночас, оскільки це абстрактна одиниця, що виконує систематизувальну функцію.

Як показали результати дослідження, типова словотвірна парадигма дієслів має чотири блоки: 1) субстантивний - «ім'я діяча» (наприклад, m Schwimmer); «ім'я абстрактної дії» з підгрупами «процесу дії» (наприклад, f Lauferei) та «результату процесу» (m Ausgang); 2) вербальний - «просторова модифікація дії» (наприклад, durchkriechen) «часова модифікація дії» (наприклад, anlaufen) 3) ад'єктивний - «адективація ознаки» (наприклад, begehbar); 4) адвербіальний - «адвербіалізація ознаки» (наприклад, flugs).

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Головин В.Г. Иерархия комплексных единиц СГ // Актуальные проблемы русского словообразования: Сб. науч. ст. / Самарканд, гос. пед. ин-т. -Ташкент: Укитувчи, 1985. -С.213-216.
2. Земская Е.А. Структура именных и глагольных словообразовательных парадигм в русском языке // Актуальные проблемы русского словообразования. - Ташкент, 1982. -С. 14-17.
3. Лопатин В.В. Словообразование как объект грамматического описания (концепция и методы) // Грамматическое описание славянских языков. - М.: Наука, 1974. - С. 47 - 60.
4. Манучарян Р.С. Некоторые вопросы сопоставления словообразовательных категорий (на материале русского и армянского языков) // Вопросы семантики: Тезисы докладов. - М.: Ин-т востоковедения АН СССР, 1971. - С. 121-123.
5. Моисеев А.И. Основные вопросы словообразования в современном русском литературном языке: Учебное пособие. - Ленинград: Изд-во Ленингр. ун-та, 1987. -207 с.
6. Моисеев А.И. Словообразовательная цепь как разновидность словообразовательной парадигмы // Русская словообразовательная синтагматика и парадигматика: Сб. научн. тр. -Краснодар, 1991. -С. 84-91.
7. Тихонов А.Н. Словообразовательный словарь русского языка: В 2-х т. - М.: Русский язык, 1985.-Т.1.-С. 36-50.
8. Тихонов А.Н. Проблемы составления гнездового словообразовательного словаря современного русского языка. Курс лекций. - Самарканд: Самарканд, гос. ун-т им. Алишера Навои, 1971. - 387 с.
9. Чурсіна Л.В. Словотвірна валентність основ французького походження в сучасній українській літературній мові: Дис. ... канд. філол. наук. - Харків: Харківський держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди, 1998. - 307 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Наталія Богушевська – асистентка кафедри германської філології Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В.Винниченка.

Наукові інтереси: функціональна граматики німецької мови.

РОЛЬ СЛОВОТВОРЧИХ ЗАСОБІВ У ФОРМУВАННІ СЕМАНТИКИ ІТЕРАТИВНОСТІ

Микола ВЕРЕЗУБЕНКО (Кіровоград)

У статті розглянуто словотвірні компоненти афіксального характеру в структурі німецької та української мов, виокремлено групу префіксально-суфіксальних засобів, що надають вербаливам значення багатократного виконання дії, встановлено спільні та відмінні риси словотворення в німецькій та українській мовах.

Word building affixes in the German and Ukrainian languages are examined in the article. The author singles out the group of suffix and prefix means, that gives the meaning of repeated action to verbs. Common and distinguishing features of word building in the compared languages are established in the paper.

Категорія аспектуальності вже тривалий час перебуває під пильним поглядом дослідників та науковців зарубіжного та вітчизняного мовознавства. Воно й не дивно, адже семантика лексичних одиниць становить вагомому частину лінгвістичних студій. Так, до розв'язання питання аспектуального значення у германістиці зверталися В.Юнг, Й.Буша, Г.Гельбіг, Й.Ербен, Дуден, В.Г.Адмоні, Н.Шейнина та ін. [1; 10, 11, 12, 13, 14, 15]; в україністиці цій проблемі присвятили свої праці І.Р.Вихованець, К.Г.Городенська, А.П.Загнітко, І.І.Ковалик, В.М.Русанівський та ін. [3; 4; 6; 7; 8].

Незважаючи на значні напрацювання у цій галузі, серед науковців все ще залишається багато дискусійних питань.

Об'єктом розгляду пропонованої статті виступають засоби афіксації, що надають лексичній одиниці значення неозначено-кількісного повторення дії в німецькій та українській мовах. Реалізація цієї мети передбачає розв'язання таких завдань: 1) виокремити префіксально-суфіксальні засоби дієслів у німецькій та українській мовах; 2) з'ясувати

основні ітеративотворчі афіксальні компоненти вербативів; 3) встановити спільні та відмінні риси словотвірних ітеративізаторів у складі німецької та української мов.

Якщо говорити про словотворчі засоби у таких мовах як німецька та українська, можна з упевненістю стверджувати, що афіксальні компоненти, представлені у згаданих мовах, розподілені дуже не рівномірно. Структура німецької мови передбачає передачу значення за допомогою комплексного поєднання декількох компонентів. Українська мова, у свою чергу, має в розпорядженні цілий арсенал афіксальних засобів, за допомогою яких змінюється семантика вербатива або підкреслюється особливість чи ступінь виконання дії. Проте семантичне навантаження, яке дієслова набувають внаслідок афіксації, надто різняться в німецькій та українській мовах.

Процес зміни значення простежимо на прикладі німецького дієслова *kommen* 'прийти, приходити' та українського – *ходити*.

Kommen → *abkommen* 'відхилитися (від напрямку), збитися (зі шляху), ухилитися (від теми), відмовитися (від наміру), виходити з ужитку, худнути, брати старт (велоспорт)'; *ankommen* 'прибувати, набридати, залежати, підступати, влаштуватися, змагатися'; *aufkommen* 'підніматися (після падіння), одужувати, проростати, виникати, наближатися, наздоганяти, змагатися, оплачувати, приземлятися (після стрибка), покращити час (про бігуна)'; *auskommen* 'обійтися, ладити'; *bekommen* 'отримувати, знаходити'; *beikommen* 'підступатися, уподібнитися, подолати, осилити'; *dahinterkommen* 'довідатися, здогадатися'; *daraufkommen* 'згадати, пригадати'; *durchkommen* 'проходити, проїжджати, виходити зі складного становища'; *einkommen* 'прибувати, ходотайствувати'; *emporkommen* 'піднятися догори, зробити кар'єру'; *entkommen* 'втікати, вислизнути, уникнути'; *fortkommen* 'від'їжджати, пробивати собі дорогу, рости, розвиватися'; *herankommen* 'наближатися, отримати доступ'; *herkommen* 'приходити, походити'; *herumkommen* 'обходити, багато їздити (подорожувати), поширюватись (про чутки)'; *hinkommen* 'приходити, потрапити, подітися, обходитися, налагодитися'; *mitkommen* 'приходити, прибувати, йти разом, встигати, не відставати'; *nachkommen* 'приходити пізніше, йти слідом, виконувати (наказ, обов'язок)'; *niederkommen* 'народжувати'; *überkommen* 'охоплювати, оволодівати, успадковувати'; *utkommen* 'гинуть, знесилюватися'; *unterkommen* 'влаштовуватися, знаходити притулок'; *verkommen* 'занепадати'; *vorkommen* 'виходити вперед, траплятися (в слові, в тексті – про помилку), мати місце, здаватися'; *wegkommen* 'від'їжджати, зникати, відбуватися'; *weiterkommen* 'рухатися вперед, досягати успіху'; *wiederkommen* 'повертатися, приходити ще раз, повторюватися (напр.: пори року)'; *zukunft* 'підходити до к-н, бути гожим, належати' [2].

Ходити → *винаходити*; *виходити*; *відходити*; *входити*; *доходити*; *заходити*; *находити*; *находитися*; *обходити*; *переходити*; *підходити*; *повиходити*; *повідходити*; *подоходити*; *позаходити*; *понаходити*; *пообходити*; *попереходити*; *поніждити*; *попоходити*; *поприходити*; *порозходитися*; *порозіждитися*; *посходити*; *посходитися*; *походити*; *приходити*; *проходити*; *розходитися*; *сходити* [9].

Аналіз префіксальних утворень від дієслова *kommen* засвідчує, що семантику руху з 27 лексичних одиниць зберігають 19 дериватів, причому в переважній більшості випадків ця сема наявна за рахунок їхньої полісемантичності. З-поміж 30 дериватів української мови лише 2 набувають семантичного навантаження, яке не має відношення до руху, хоча зберігає цю сему в переносному значенні.

Незважаючи на значні розбіжності виражальних потенцій префіксальних компонентів у німецькій та українській мовах, виявляється за можливе констатувати факт їхньої наявності у складі обох мов у контексті набуття значення ітеративної повторюваності.

Німецькі вербативи вказують на множинність дії, якщо вони творяться за допомогою префіксів *auf-*, *herum-*, *nach-*, *re-*, *umher*, *wieder-*, при цьому вони наголошують на семантиці нового виконання чи одноразового повторення. В "Большом немецко-русском словаре" зазначають, що дієслова з префіксом *auf-* набувають значення відновлення попереднього стану [2, 89]: *auffärben* 'пофарбувати заново, підфарбувати', *auffrischen* 'оновити, освіжити', *aufgraben* 'перекопувати', *aufordern* 'покращувати в расовому плані,

відроджувати риси “нордичної” раси (в фашистській термінології), *aufpolstern* ‘знову оббивати (меблі)’, *aufwärmen* ‘нідзіривати’, *aufzahlen* ‘доплачувати’, *aufzählen* ‘перераховувати’: ...*Dann zählte er sofort, wie aus einem unsichtbaren Katalog lesend, zwei oder drei Dutzend Bücher fließend auf, jedes mit Verlagsort, Jahreszahl und ungefährem Preis* (S.Zweig). ‘Потім він відразу **перерахував** дві чи три дюжини книг, начебто читаючи з якогось незримого каталогу, кожну з місцем видання, роком випуску та приблизною ціною’.

Особливий різновид дворазовості в українській мові репрезентують вербативи із префіксами *при-*, *під-*, які виражають основне значення неповноти вияву дії, яка виконується додатково й спрямована на збільшення обсягу, розміру об’єктної синтаксеми, однак у відповідному контексті набувають семантики повторюваності від дворазовості до невизначеної багаторазовості: *придивлятися, прислухатися, підспівувати, підтанцьовувати, підтупувати*: *За тими літами, коли юнаком, затамувавши дух, прислухався до тонкого, ні з чим не зрівняного співу в парусах* (О.Гончар); *Червоніють щічки, ноги легшають і все підтупують, мов баскі коні* (У.Самчук).

У поєднанні з префіксом *nach-* вербативи набувають значення, що вказує на повторення ситуації чи додаткову дію [2, 615-621]: *nachbestellen* ‘давати додаткове замовлення’, *nachbezahlen* ‘доплачувати’, *nachbringen* ‘принести пізніше додатково’, *nachdrucken* ‘передруковувати’, *nachdrücken* ‘натискати ще раз’, *nachfärben* ‘нідфарбовувати’, *nachfragen* ‘розпитувати’, *nachpflanzen* ‘додатково висаджувати’, *nachprüfen* ‘перевіряти, переікзаменовувати’, *nachsingen* ‘підспівувати’, *nachtanken* ‘дозаправити, додатково заправитися (пальним)’, *nachweisen* ‘білити ще раз, повторно’: *Man nahm die Nachricht mit Fassung auf und war keinesweges geneigt, ihre Richtigkeit nachzuprüfen* (K.Mann) ‘Цю новину сприйняли стримано і ніхто не виявив бажання перевірити її правдивість’.

В українській мові також виділяють префікс, який у поєднанні з твірною дієслівною основою набуває семантики повторюваності дії, яка уточнюється семою додаткової дії, повторного виконання. На думку І.І.Ковалика, префікс *пере-* позначає поновлення, повторення дії, стану, сполучуючись із формою однократних дієслів (*перебудувати, перемалювати, перевидати, передзвонити, перекомплектувати, перекроїти, перемотати, переорганізувати, переписати, перечитати*) чи поповнювання, повторювання дії стану, поєднуючись із багатократною формою дієслів (*перебудовувати, перемальовувати, перевидавати, передзвонювати, перекомплектовувати, перекроювати, перемотувати, переорганізовувати, переписувати, перечитувати*) [7, 168-171]: *Декотрі живуть ніби пробно, начорно, ніби ще буде можливість переписати своє життя на чистовик* (О.Гончар); *Щодня ходив до шкільної книгозбірні і вечорами та святочними днями перечитав їй чимало всячини* (У.Самчук).

У лексикографічних витлумаченнях дієслів з префіксом *пере-* сема “повторюваність дії” експлікується за допомогою слів “робити щось ще раз, повторно, заново”, ітеративність таких дієслів здебільшого виявляється за участю поширювачів (ітеративізаторів) або за допомогою більш широкого контексту [5, 67]. Окрім цього, префікс *пере-* модифікує значення ітеартивності, утворюючи разом з іншими афіксами префіксально-суфіксальні (*передумувати, перепитувати, перечитувати*) та префіксально-постфіксальні комплекси (*перестукуватися, перешіптуватися, перекодуватися, пересміюватися*). Останні є виразниками дистрибутивно-ітеративної семантики взаємної дії. *Більшість із них теж звідти, із східних республік, можливо, навіть земляки цього хлопця, вони про щось квапливо перемовляються між собою, певне про товариша, а може й про неї, про Інну* (О.Гончар); *Зрідка перегелгуються на ходу, перемовляються своєю тільки їм зрозумілою мовою* (О.Гончар).

У поєднанні з префіксом *re-* вербативи набувають семантичного навантаження, яке має сему, що вказує на повторне виконання дії, яка передбачає якісну зміну процесу [2, 688-702]: *reaktivieren* ‘реактивувати, знову приводити в дію’, *reformieren* ‘реформувати, перетворювати’, *regenerieren* ‘регенерувати, відновлювати’, *rekapitulieren* ‘повторювати, узагальнювати’, *rekonstruieren* ‘відновлювати, реконструювати’,

renovieren ‘обновити, відновлювати, ремонтувати’, *reorganisieren* ‘реорганізувати, перетворювати’, *rezitieren* ‘декламувати’ тощо: *Ich rekapitulierte jede Frage, die sie gestellt, jede Antwort, die ich gegeben, ich versuchte zu erwägen, was sie davon protokolliert haben können* (S.Zweig) ‘Я робив узагальнення кожного питання, яке вони ставили, кожної відповіді, яку я давав, я намагався брати до уваги, що з цього вони могли запротоколювати’.

В українській мові префікси *re-* (*реабілітувати, реконструювати, реорганізувати*) та *від-* (*відбріхуватися, відбудувати, відмурувати, відчистити*) також можуть вносити в семантичну структуру значення досліджуваного явища, хоча характеризуються значно меншою продуктивністю, ніж префікс *пере-*. Результативна сема в похідних вербативах з префіксами *re-*, *від-* інтерпретуються дещо по-іншому. Наприклад, *відчистити* – повторне виконання дії передбачає не просто якісні зміни раніше створеного, а його відновлення “знову робити чистим, знімаючи бруд, мастило тощо” [9, Т.1, 661]: *Дорогою разів зо три мене спиняли, а я все відбріхувалась та йшла* [9, Т.1, 584]; *Але... але ви, друже мій, помиляєтесь! Я тільки хочу реабілітувати добре ім'я Марії Іванівни...* [9, Т.8, 462].

Префікс *wieder-*, який може використовуватися як відокремлюваний, так і невідокремлюваний, вказує на повернення, відновлення попереднього стану [2, 961-963]: (*wiederabdrucken* ‘передруковувати’, *wiederaufbauen* ‘відновлювати, відбудовувати’, *wiederauffrischen* ‘регенерувати’, *wiederaufführen* ‘знову поставити, інсценувати (н’єсу), відновити постанову, знову вносити в репертуар, повторно демонструвати, показувати фільм’, *wiederaufnehmen* ‘відновлювати (перервану діяльність), відновлювати членство (в партії, профспіці), знову приймати (в члені організації), знову включати до репертуару, відновлювати постановку’, *wiedergutmachen* ‘виправляти помилку, відшкодувати збитки’, *wiederherrichten* ‘виправляти, ремонтувати, реставрувати’, *wiederkommen* ‘повертатися’, *wiederwählen* ‘переобирати’): *Nach den Ferien sahen wir alle Freunde wieder* [10, 232] ‘Після канікул ми знову побачили всіх своїх друзів’.

В українській мові більш продуктивно репрезентують ітеративність утворення похідних недоконаного виду з префіксом *по-* й суфіксами *-а-*, *-ува-* (*-юва-*), що мають сему “час від часу” повторюваної дії. Згаданий префікс обмежує дії коротким проміжком часу, який встановлюється здебільшого з контексту, тобто є не актуалізованим, або конкретизується лексичними та морфологічними засобами, зокрема прислівником *недовго*, іменниками з темпоральним значенням – *секунда, хвилина, година, день* тощо, числівниково-іменниковими сполученнями (*дві години побігати, сорок хвилин походити, двадцять секунд політати, три дні повозити, два дні поносити, кілька хвилин посовати, всього лише п'ять хвилин покачувати*) [4, 118].

Такі префіксально-суфіксальні пари змінюють семантику твірних дієслівних основ, модифікуючи або інтенсивність дії, або характер її протікання в часі. У науковій літературі похідні, утворені за допомогою префікса *по-* і суфіксів *-а-* (*-я-*), *-ува-* (*-юва-*) сему “ітеративність дії” пояснюють як “повторювати певну дію час від часу” за умови послабленої інтенсивності виконання: посвистувати “свистіти час від часу”: *Та хоч мистецьки карбована зброя весь час поблискувала при людях, чвар, однак, цього вечора не було, дружній сміх племені дзвенів біля возню раз у раз ...* (О.Гончар); *Ще ми з вами, Горійовичу, походимо по морях, походимо, правда ж* (О.Гончар).

Префікс *по-* виявляє потенцію виражати множинність дії також у поєднанні з іншими префіксальними компонентами – *по-* (*на-, ви-, роз-, пере-*). В цьому випадку перший має сему повторюваності, а другий – інтенсивності виконання дії (*понав'язувати, поназбирати, повиносити, порозбишакувати, поперебирати*): *Коли ще робили настройку, ні на крок хлопчєня від мене, по п'ятах ходить, разом оцими руками поперебирали все – гвинтик за гвинтиком, вузол за вузлом ...* (О.Гончар); *Тут уже з тебе всі жили вимотують та ще й вузлів з них понав'язують, а ти при цьому й скривитись не смій* (О.Гончар); *Тепер вишні з дворів аж на кураївські вулиці повибродили, злодіїв не бояться* (О.Гончар).

Найбільш продуктивним у плані вираження множинної дії та вказівки на ступінь інтенсивності виконання у німецькій мові є префікси *herum-* і *umher-*. Цей префіксоїд вказує, зазвичай, на негативне забарвлення дії (невизначеність, дезорієнтація), напр.: *herumstehen*

um (Акк.) ‘стояти навколо кого-небудь, чого-небудь, стовбичити без діла, байдикувати’, *herumbringen* ‘розносити, поширювати (чутки, плітки)’, *herumfahren* ‘обвозити, катати, возити, роз’їжджати’, *herumfucheln* ‘розмахувати руками, жестикулювати’, *herumfummeln* ‘возитися з чимось’, *herumlungern* ‘швендяти, байдикувати’, *herumrätseln* ‘ломати собі голову над чим-небудь’ [2, 435-437]. *Ein Negerweib fuchtelte mit der Peitsche vor dem Staatstheater herum* (К.Манн); ‘Одна афро-американка розмахувала батогами перед будівлею державного театру’. *Die „wahre deutsche Jugend“ trampelte auf den Werken Goethes und Kants, Voltaires und Schopenhauers, Shakespeare und Nietzsches herum* (К.Манн) ‘Справжня німецька молодь збиткувалась над роботами Гете і Канта, Вольтера і Шопенгауера, Шекспіра та Ніцше’.

Форманти *об-*, *на-*, приєднуючись до основ дієслів, набувають додаткових семантичних відтінків. Так, префікс *об-* виражає ітеративно-дистрибутивно-просторове значення, що вказує на локалізацію в багатьох місцях: *оббігати, обходити, об’їздити, обстрілювати*. Німці *обстрілювали* його з гармат удень, а тоді, пристрілявшись уже, вирішили помацати її уночі (І.Багрянний); Поволі веде світло прожектора, засягає ним кудись аж під обрії, патрулює, *обнишпорює* нічний простір (О.Гончар); Чекав на Марію, *обдумував*, що має сказати (У.Самчук).

З префіксом *на-* у сукупності з суфіксами *-и-*, *-а-*, *-ува-* або без них утворюються похідні зі значенням нагромадження великої кількості (*наносити, навозити, набудувати, навікладати, навибирати*): *А що тилуки наковтаються та руки наламають біля зерна – це їх не лякає ...* (О.Гончар); *Навіщо нафантазують?* (О.Гончар).

Незначна кількість вербативів із семантикою необмеженої повторюваності утворюється префіксально-постфіксальним способом. Множинність дії реалізується за допомогою компонентів *до-*, *на-*, *роз-* та постфікса *ся-* (*насміятися, наплакатися, порозважатися, розсміятися*): *О, навклякався він за довгі роки по етапах та таборах, бодай би ...* (І.Багрянний); *І нічого там між ними такого не було, про що іноді натякають, дурниці верзлякають, коли хочуть порозважатися* (О.Гончар); *Цього ж дня Ягнич розпрощався з майстернею* (О.Гончар); *І несподівано на всю душу розреготався* (О.Гончар).

Дистрибутивно-ітеративно-тотивне значення, для якого характерна сема почерговості виконання дії утворюється за допомогою префіксів *про-* та *ви-* (*продиктувати, продемонструвати, виловити, виїздити*): *Всі залізні хаці судноремонтного Ягнич обійшов, усі закапелки вилазив, доки таки в одному з цехів зустрів їх одразу обох – замполіта і капітана* (О.Гончар); *Ось вузлувати пальці беруть золотаве стебло, обережно згинають, роблять колінця, щось вимудровують* (О.Гончар).

Не однократно виконувану дію в українській мові передає також редуплікований префікс *попо-*: *поповозити, попобігати, попоходити, попотягати* тощо. Сема ітеративності експлікується в цьому контексті за допомогою сполучення слів “робити щось багато разів”: *попоблукати* – “блукати де-небудь багато разів”, *попоїздити* – “їздити багато разів”: *А тим часом скільки ж він попобігав по Гестапо* (І.Багрянний). Згаданий префікс може виражати також і додаткове темпоральне значення – “старанно робити щось до певної пори” (*попоходити, аж поки ноги не заболять*), або вказують на тривалість виконуваної дії, якщо вербативи передають і процеси, і стани (*попожити на світі*) [8, 270], проте дієслова з цим префіксом здебільшого передають значення ітеративної дії.

До групи аналізованих вербативів варто зараховувати також ті, які утворюються від багаторазових дієслів за допомогою афіксації, шляхом одночасного приєднання до твірних основ суфіксів-ітеративізаторів *-ва-*, *-ува-* (*-юва-*), *-а-*, які вказують на багатократну дію, та префіксів *ви-*, *на-*, *під-*, *по-*, *при-*, що доповнюють множинну дію відтінком інтенсивної, старанно чи інтенсивно виконуваної ситуації: (*виспівувати, видзвонювати*); недостатньо виявленої дії, що супроводжує іншу (*підтакувати, підспівувати, приговорювати, припрошувати*); відтінком неінтенсивної дії, виконуваної не в повну силу (*підзбирувати, підколювати, наспівувати, нашіптувати*): *Слухай, як гарно у церкві виспівують* (У.Самчук); *Гнат як міг припрошував, підкладав їй, що видавалось йому смачнішим, годував цукерками, як малу дитину* (У.Самчук); *Борозною ворони скачуть і підзбирають борозняків* (У.Самчук).

На відміну від української мови у німецькій суфікси представлені нерегулярно. Зокрема, до ітеративних відносять дієслова на *-eln*, *-ern*, *-zen*. У більшості випадків вербативи з суфіксом *-eln* є похідними і отримують умлаут в корені слова, що в сукупності створює сему ступеня інтенсивності виконання дії: *bitten* 'просити' → *betteln* 'благати', *haken* 'зачіпнути заком' → *häkeln* 'в'язати спицями', *häufen* 'нагромаджувати' → *häufeln* 'складати в купу', *husten* 'кашляти' → *hüsteln* 'покашлювати', *klingen* 'звеніти, звучати' → *klingeln* 'дзвонити, подзвонювати', *kranken* 'хворіти' → *kränkeln* 'прихворіти', *krausen* 'завивати, рябити (воду)' → *kräuseln* 'завивати, піднімати жмури (на воді)', *lachen* 'сміятися' → *lächeln* 'посміхатися', *prassen* 'крутити' → *prasseln* 'потріскувати', *raten* 'радити' → *rätseln* тощо [2]. Значну кількість вербативів зі значенням ітеративності мають непохідні дієслова із суфіксом *-eln*: *frotzeln* 'кенкувати, глузувати', *fummeln* 'метушитися', *funkeln* 'іскритися', *gammeln* 'вештатися, байдикувати', *hänseln* 'дратувати', *hätscheln* 'балувати', *hoppeln* 'підстрибувати', *katzbuckeln* 'плазувати', *klügeln* 'мудрувати, вимудровувати', *mäkeln* 'присікуватися, вередувати', *nesteln* 'теребити, вертати в руках', *nörgeln* 'присікуватися', *röbeln* 'поводити себе вульгарно, грубо, бешикетувати', *schmunzeln* 'посміхатися', *schnüffeln* 'обнюхувати, шпionити' [2]: *Er bemängelte die Messingknöpfe an Roberts Uniformjacke und ihren englischen Zuschnitt. Bis zum ersten Krach dauerte es nur eine Woche* (Н.Кант) 'Він присікувався до латунних гудзиків на куртці Роберта та її англійського покрою. Це тривало тиждень до першої сварки'. *Dabei betrachtete er seine Fingernägel, lächelte aasig, hästelte und schlenderte weiter* (К.Манн) 'При цьому він розглядав свої нігті, огидно посміхався, покашлював та плентався далі'.

Суфікс *-ern* утворює непродуктивну групу дієслів, більшість компонентів якої мають сему багатоактності: *flattern* 'пурхати', *fleddern* 'зграбувати, мародерствувати', *flimmern* 'блимати, мерехтіти', *gackern* 'телготати', *glimmern* 'мерехтіти', *glitzern* 'блимати', *holpern* 'спотикатися', *kalauern* 'недало (безсоромно) жартувати', *klappern* 'стукати, брязкотіти', *knattern* 'торохкотіти', *knistern* 'потріскувати, шарудіти', *knittern* 'м'яти', *lästern* 'лихословити, пліткувати', *meckern* 'скиглити', *plätschern* 'хлюпати', *rattern* 'тріпотіти', *räuchern* 'копити м'ясо, рибу', *schlabbern* 'хлептати', *schlendern* 'вештатися', *schlenkern* 'розмахувати руками', *schnattern* 'телготати', *stottern* 'запинатися' [2]: *Er begann wieder zu stottern* (S.Zweig) 'І він знову почав запинатися'.

Іншу групу дієслів з семантикою багатократного виконання дії становлять лексичні одиниці з суфіксом *-zen*: *glänzen* 'сяяти', *grunzen* 'хрюкати', *krächzen* 'хрипіти, каркати', *ritzen* 'вирізати', *schluchzen* 'схлипувати', *schmarotzen* 'паразитувати, жити за рахунок когось', *schmatzen* 'чавкати, чмокати', *schmalzen* 'класкати (пальцями), клоскати (язиком)', *sich (Dat.) schneuzen* 'висякувати', *stelzen* 'ходити на ходулях' [2]: *Sie begriff seine ganze Schuld, sein großes Versagen und die verzweifelt ungenügende Reue und warum er hier liegen mußte und schluchzen* (К.Манн). 'Вона зрозуміла всю його вину, його велику зраду та безнадійно-недостатнє каяття і чому він тут змушений був лежати й схлипувати'.

В українській мові подібну групу становлять вербативи, утворені за допомогою суфіксів *-ота-*, *-іта-*, що мають значення дії, яка поширюється в просторі (*палахкотіти*, *блискотати*, *блискотіти*, *миготіти*, *тріпотати*, *тріпотіти*). Замлюєні зорі, ніби заплакані, ледь-ледь *миготіли* (І.Багряний). Згадані суфікси у складі дієслів із семантикою вигуку та звуконаслідування вказують на міру вияву дії, частоту її повторюваності: *хрумкати* – *хрумкотати* – *хрумкотіти*, *булькати* – *булькотати* – *булькотіти*, *хлюпати* – *хлюпотати* – *хлюпотіти*, *гуркати* – *гуркотати* – *гуркотіти*, *лускати* – *лускотати* – *лускотіти*, *клектати* – *клектотати* – *клектотіти*. *Тріщали дерева, вкриті ожеледицею, - скрипіли, лускотіли, подзвонювали* (І.Багряний); *Той потік гнав зі степу, розірвавши геть греблю, й клекотав, крутив шматки криги* (І.Багряний).

У системі українських похідних дієслів із квантитативною семантикою виокремлюють також словотвірний тип вербативів із суфіксами *-а-*, *-ка-*, що, здебільшого, мотивується виговковими утвореннями та звуконаслідуваннями (*ау* – *аукати*, *ох* – *охати*, *но* – *нокати*, *гей* – *гейкати*); субстантивованими словами (*ми* – *микати*, *ти* – *тикати*, *ме* – *мекати*); звуками (*а* – *акати*, *е* – *екати*, *у* – *укати*, *о* – *окати*). *Струнки осички та берізки*

спинаються догори і там деєь лагідно сюсюкаються, ніби про неї, про покинуту Марію (У.Самчук); – *Ти, голубе, не тай, а кажи!..* (У.Самчук).

Таким чином, словотворчі компоненти творення багатократної дії мають місце у обох досліджуваних мовах. У сучасній німецькій мові виділяється досить незначна кількість афіксальних засобів, деривати яких мають сему неозначеної кількості виконуваних дій. Більшість із них (*auf-, nach-, re-, wieder-*) у німецькій мові та (*при-, під-, пере- ре-, від-*) в українській вказують на повторне виконання дії або повернення до попереднього стану. Деривати, утворені додаванням суфіксальних компонентів (*-eln, -ern, -zen, -a (-я), -ува- (-юва-)*) мають сему, яка вказує на членоване виконання дії з акцентом на її інтенсивності. Лише префіксоїди *herum-, umher-* та редуплікований префікс *попо-* можна трактувати як форманти, що вказують на неозначено-кількісне повторювання дії. Більшість дериватів паралельно зі значенням необмеженої кратності набувають додаткових семантичних відтінків.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Адмони В.Г. Теоретическая грамматика немецкого языка: Строй современного немецкого языка. – М.: Просвещение, 1986. – 336 с.
2. Большой немецко-русский словарь. – 8-е изд., стереотип. – М.: Рус. яз., 2001. – 1040 с.
3. Вихованець І.Р., Городенська К.Г. Теоретична морфологія української мови. – К.: "Пульсари", 2004. – 400 с.
4. Городенська К.Г. Аспектуальні характеристики дієслів руху, переміщення // Актуальні проблеми граматики: Збірник наук. праць. – Вип. 2. – Кіровоград: КДПУ ім. В.Винниченка, 1997. – С. 116-119.
5. Жигора І.В. Семантико-синтаксична структура речення з ітеративними предикатами: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Кіровоград. держ. пед. ун-ту ім. В.Винниченка. – Кіровоград, 2004. – 211 с.
6. Загнітко А.П. Теоретична граматики української мови. Морфологія. – Донецьк: Дон ДУ, 1996. – 437 с.
7. Ковалик І. І. Многократні дієслова в українській мові в порівнянні з іншими слов'янськими мовами: Дис. ... канд. філол. наук. – Львів, 1949. – 176 с.
8. Русанівський В.М. Префіксальний словотвір // Словотвір сучасної української мови. – К.: Наук. думка, 1979. – С. 228-284.
9. Словник української мови: В 11 т. – К.: Наук. думка, 1970-1980.
10. Шейнина Н. Немецкий глагол. Префиксация. Управление. Многозначность. – М.: Учпедгиз, 1958. – 320 с.
11. Юнг В. Грамматика немецкого языка. – СПб.: Лань, 1996. – 544 с.
12. Duden. Das Bedeutungswörterbuch: In 12 B. – Mannheim; Leipzig; Wien; Zürich: Dudenverlag, 2002. – B. 10. – 1103 S.
13. Duden. Grammatik der deutschen Gegenwartssprache: In 12 B. – Mannheim; Leipzig; Wien; Zürich: Dudenverlag, 2002. – B. 4. – 1103 S.
14. Erben J. Deutsche Grammatik. Ein Abriss / Johannes Erben. – München: Hueber, 1980. – 267 S.
15. Helbig G., Buscha J. Deutsche Grammatik. – Leipzig: Enzyklopädie Verlag Leipzig, 1986. – 737 S.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Микола Везубенко – аспірант кафедри перекладу та загального мовознавства Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В.Винниченка.

Наукові інтереси – функціональна граматики.

ІНШОМОВНІ ЕЛЕМЕНТИ В МІКРОТОПОНІМІЇ ПІВДЕННО-СХІДНОГО ПОДІЛЛЯ

Олена ЗАІНЧКОВСЬКА (Кіровоград, Україна)

У статті розглядаються назви іноземного походження у мікротопонімії південно-східного Поділля, що є свідченням давніх контактів місцевих мешканців із носіями польської, болгарської, молдавської, румунської та тюркських мов.

The article is considering the foreign names in microtoponymy from the southern-western Podillya, which reflexes evidence about the contacts of local inhabitants with the bearers of Polish, Bulgarian, Moldavian, Romanian language and Tyurkski languages.

Власні географічні назви (далі – ВГН) здавна привертала увагу лінгвістів як надійне джерело історії різних народів, їх мови, традицій тощо. Незаперечним залишається твердження про те, що МТ (далі – МТ) проходять складний шлях утворення. Упродовж тривалого історичного часу вони розвивалися у тісній взаємодії з топонімією багатьох племен і народів, при цьому залишаючись в основі своїй слов'янськими. Народи приходили на певну територію, жили там, через певний період часу витіснялися іншими, але жоден із них не зникав безслідно, а залишався жити у далеких нащадків своєю культурою, звичаями та, безперечно, мовою.